

GAZİANTEP DAMA KAHVEHANELERİ

Bülent AYBERK*

Dama oyunu önemli bir kültürel zenginliğimizdir. Antik dönemlerden günümüze uzanan uzun tarihi içerisinde dama, farklı oyun biçimlerine dönüşerek yeni adlar altında birbirinden ayrılmıştır. Ülkemizde yaygın biçimi ile oynanan Türk daması, Osmanlı döneminde; özellikle Padişah Abdülaziz zamanında parlak devirlerini yaşamıştır. Kendisi iyi seviyede bir dama oyuncusu olan padişahın oyuna gösterdiği bu büyük ilgi; halk arasında da oyunun yayılmasına neden olmuş; hatta sarayda damacıbaşılar görevlendirilmiştir.

Türk damasının, dünyadaki diğer dama oyun türleriyle karşılaştırıldığında, önemli oranda üstünlükleri bulunduğu görülmektedir. Öncelikle vurgulanması gereken nokta, dama oyuncularının da övünerek söyledikleri, *Türk damasının* sonu olmayan bir oyun olduğu... Bununla anlatılmak istenen oyunda sonsuz sayıda stratejiler kurgulanabileceği.

Ülkemizin pek çok bölgesinde dama oynanmakta ve önemli sayıda oyuncu kitlesi bulunmaktadır. Türkiye'nin farklı bölgelerine dağılmış olan bu sadık oyuncu kitlesi birbirini tanımakta, güçlü bir kültürel ve iletişim ağıyla birbirine bağlı bulunmaktadır. Masa oyunları Avrupa kültüründe kulüplerin çatısı altında oynanmaktadır ve oyunun tarihi ve kültürünü bu yapılar biçimlendirmiştir. Türk toplumunda kamusal alan olarak kahvehaneler, Osmanlı döneminden bu yana, belirli ilgi gruplarının buluşma mekânları olarak gelişmiştir. Bu uzun yolculuk içinde dama da payına düşeni almış ve oyun, kahvehane kültürü içerisinde biçimlenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Burada önemli özellikten söz etmek gerekmektedir. Dama kahvehanelerinin iç mekan düzeni çevremizde görmeye alıştığımız mahalle kahvehanelerinden çok farklıdır. Bu mekanlarda çoğunlukla özel ölçülere sahip olan dama masası, karşılıklı konumlanan sandalyeler ya da tabureler ve her dama masasının arasında yer alan sehpalardan oluşan oyun birimi mekana özelliğini vermektedir. Sehpanın oyun sırasında oyuncuların çay, kahve ve sigara içme gereksinimlerinin karşılanması nedeniyle önemli bir öğedir. Ancak bu sayılanlar gerekli işlevleri karşılamak amacıyla farklı mekanlarda farklı biçimlere de dönüşebilmektedirler.

Hem oyunun bu teknik özellikleri hem de oyuncularının simaları ve söylenceleriyle oluşturduğu sözlü tarihi çok önemli bir başka varsılıktır. Özellikle belirtmek gerekirse, bir yerde dama oyuncuları varsa orada bir mizah kültürü de söz konusudur. Dama oyunu iletişime çok açık bir oyun olması nedeniyle oyunun kendi iç işleyişini izlemek kadar oyuncu ve izleyicilerin iletişimlerini gözlemlemekte, dama kültürünü tanımak açısından önemli bir deneyimdir.

Gaziantep'te de bulunan dama topluluğu da Türkiye'ye yayılmış olan bu kültürün bir parçası olarak varlığını sürdürmekte ve dama oyununun gelişmesi için çaba göstermektedir. Bu kültürel bir çabanın somut bir göstergesi *Şehitkâmil Belediyesi*'nin desteği ile gerçekleştirilen dama turnuvasıdır. Düzenlenen bu turnuvaya Türkiye'nin her yerinden katılım olmakta ve usta oyuncular bir araya gelmektedir. Dama turnuvalarının 1960'lı yıllarda da büyük ilgi gördüğünü belirtmek, Gaziantep'in bu kültür birikimine sahip çıkmak için ne kadar çaba gösterdiğini tarihsel olarak da göstermektedir.

Öte yanda bu kültürel değerler simalara da bürünmüştür. Oyunun taban bulduğu kentlerdeki dama toplulukları, ustalık konumunda bulunan oyuncularına çok değer vermektedir. Gaziantep'in dama tarihinde iyi dama oynayan, dondurmacı Mehmet Ali Efendi ve kunduracı

Adil Usta adı ile tanınan önemli oyuncularını bulunmaktadır. Burada özellikle damacıların adları kadar lakapları ile anılmakta olduklarını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca her oyuncunun kendine göre bir oyun üslubu vardır ki; dama tarihi içerisinde, adı anılan ustaların dilden dile dolaşan yetenekleri ve teknikleri geleceğin ustalarına örnek oluşturabilmesi için bir efsane gibi anlatılır.

Geçmiş dönemlerde Antep'te *Kristal Kahvesi*, *Tahmis Kahvesi* ve *Çör Çöp Kahvesi*nde damacıların bir araya geldiği, kendi aralarında karşılaşmalar yaptıkları aktarılmaktadır. Günümüzde Gaziantep'te hala dama oynanan kahvehaneler bulunmaktadır. Bu geleneğin devamını taşıyan bu mekânları görebilmek için öncelikli olarak ziyaret edilmesi gereken kahvehane, merkezi bir konuma sahip olması nedeniyle damacıların sıklıkla uğradıkları bir mekân olan *Olimpia Kırathanesi*dir. Çok geniş olan bu mekanda pek çok masa oyunu oynanmaktadır. Bu kırathanede özellikle dikkat çeken nokta; Türkiye'nin genelinde dama oynanan kahvehanelerde kullanılan belirli ölçü ve biçime sahip olan dama masalarından farklı olarak, oyun masalarının üzerine konulan oyun tablaları ile oynanmasıdır.

Olimpia Kırathanesi.

Oyun tablasının üzerinde dama oyunu

Antep'te oyun oynanan bir diğerk mekan *Onbaşı'nın yeri* adıyla bilinen kahvehanedir. Burada, ÷lkemizin diğerk kentlerinde örneklarine rastlayabileceğimiz anlamda tipik bir dama kahvehanesi karşımıza çıkmaktadır. Görsellerde de gör÷lebileceğiz üzere dama masaları mekan içinde doğrusal olacak bir biçimde yerleştirilmiştir. Bu, Türkiye'nin tüm dama oynanan kahvehanelerinde karşılaşılabilecek bir planlamadır. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir ayrıntı bulunmaktadır. Bu kahvehanede sehpa kullanılmamasına karşın oyun masa yüzeylerinin boş kalan alanları sehpanın işlevini karşılamaktadır. Diğerk ayrıntı ise oturma elemanına ilişkindir. Tanzimat'la beraber günlük kullanım eşyalarında yaşanan değışim, batıda köklü bir değışime yol açmasına karşın doğu kentlerimizde geleneksel biçimlerin korunmakta olduğu gör÷lmektedir. Burada da özellikle Türkiye'nin doğusunda tercih edilen kürsü, dama oyun mobilyasının bir tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır.

Masaların dizilişiz ÷lkemizi hemen tüm dama oynanan kahvelerinde karşılan tipik bir örnek

Dama oyunu kültürümüzün önemli bir ögesidir. İnsanlığın geçmişten günümüze uzanan oyun mirasına Türk daması adıyla kazandırmış olduğumuz katkının sürdür÷lebilmesi, geleceğiz aktarılması önemli bir sorumluluktur. Padişah Abd÷laziz döneminde Osmanlı saray oyunu olan bu değerk kültür, damayı yaşam biçimine dönüştürmüş dama emektarlarının emsalsiz çabaları ile günümüze gelmiştir. Gaziantep'li dama oyuncularının damanın kültürel sürekliliğizne yaptıkları katkının büyüklüğü bu çerçeveden daha iyi anlaşılabilir.

Oyunun geleceğiz aktarılması için bu kararlılığın sürdür÷lmesi gerekmektedir ve gösterilen çabalarla dama oyun kültürünün katlanarak büyümesi sağlanmalıdır. Yakın zamanda kurulan federasyonlar böyle girişimlerde bulunmaktadır. Dama artık yalnızca kahvehanede oynanan bir oyun olmaktan çıkmakta ve kuralları belirlenmiş eğitim dizgeleri ile yeni boyut kazanmaktadır. Türk damasının gelişmesi için bu satırların okuyucusuna da önemli bir pay düşmektedir.

Resimler: B÷lent Ayberk arşivindedir

*Yrd.Doç.Dr. - Kocaeli Üniversitesi/ İçmimarlık Bölümü

Kaynaklar:

Gaziantephaberler.com – Bülent Ağcabey'den" Gaziantep'te Kahvehane Kültürü" semineri...

Şhitkamil.bel.tr – Şhitkamil Belediyesi Dama Turnuvasına Ev Sahipliği Yapacak,2012

Milliyet Gazete Arşivi – Ulunay, 1964, Takvimden Bir Yaprak, Damacı Edhem Efendi.

Baykur İ., Damaya Güzelleme, 2008, YGS yayınları İstanbul